

GRORUDDALEN

Dette er en reiseskildring fra Groruddalen våren 2005.

*Alt som står her har skjedd, men ikke nødvendigvis
i den rekkefølgen det står skrevet.*

Øyvind Holen

GRORUDDALEN

En reiseskildring

CAPPELEN

*Denne boka er dedisert til Odd Johan Holen,
som i 1976 valgte å ta med seg familien fra Briskeby i Oslo
vest til Asken borettslag på Lindeberg i Groruddalen.
Jeg skylder deg alt.*

Forfatteren har mottatt støtte fra NFFO og Fritt Ord

© J.W. Cappelens Forlag a.s 2005

Omslag ved Commando Group

Satt med 10,8/15 Monotype Photina

og Copperplate Gothic 33 hos Heien A.s, Oslo

Trykk og innbinding: NordBook as, 2005

ISBN-13: 978-82-02-24401-9

ISBN-10: 82-02-24401-3

www.cappelen.no

Det må ikke kopieres fra denne bok i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, Interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lover eller avtaler kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

«Når jeg kjører T-bane blir jeg plutselig oppmerksom på at det er så mange ansikter i byen. Kanskje 700 på et kvarter.»

Per Petterson til *Aftenposten Aften* 23. oktober 2003.

INNHOLD

1

En mongolsk jente sender meg ut på oppdagelsestur i Groruddalen. Jeg klipper håret på Økern, forklarer skikk og bruk på T-banen og brifer med noen lærde bøker jeg har lest.

Side 11

2

En dose T-banehistorie på Risløkka. Jeg spiller på hest og fyller magen med ku på Bjerkebanen.

Side 28

3

Jeg drar på industrislang ved Vollebekk, og finner en skatt på Brenner'n. Jeg overnatter på Groruddalens eneste hotell, og tar tidsmaskin på Linderud gård.

Side 42

4

Jeg utfordrer til bowlingduell på Veitvet, leser Per Petterson og ser minnene etter Groruddalens to store utbyggere.

Side 62

7

5

Jeg vil møte en av Groruddalens største forfattere på Kalbakken, men finner ingen møteplasser. Flykter slukkøret tilbake til by'n.

Side 81

6

Jeg går meg vill i villastrøket på Ammerud, preiker politikk og finner ut hvorfor arkitekt Håkon Mjelva ble rørt til tårer.

Side 100

7

Grorud og Jonas Wergeland – et teaterstykke i tre akter.

Side 118

8

Jeg strander på betongøya Romsås, skjeller ut Dag Solstad og spiser en melisbolle på de fattiges Finse.

Side 133

9

Jeg møter ti pakistanere og en inder med hvert sitt balltre på Rommen. En kar med knuste fingre integrerer meg.

Side 145

10

Jeg ser spøkelser ved høylys dag, finner fram til den sagnomsuste Stokken på Stovner og foreslår å reise en minnebauta.

Side 165

11

Jeg oppdager Hiphop-dalen på Vestli, myser på graffiti og lærer hvordan man gjør seg upopulær hos Oslo Sporveier.

Side 179

12

Kryssingen av Groruddalen.

Side 196

13

Jeg lærer meg Ellingsrud-pingpong, grubler over de nye utfordringene i Fritidsklubb-dalen og ser hvordan senterbråk nedkjempes med gratis vafler.

Side 207

14

Jeg er på møte i Furuset Supporters og drømmer om en Botta-statue.

Side 221

15

En taxitur til Lindeberg forvandler livet mitt. Jeg vemmes over T-baneutsmykning og rammes av rotløshet hjemme på gutterommet.

Side 234

16

Jeg rammes av senter-overdose på Trosterud, mislykkes i å legge meg inn på sinnssykehus og flykter ut i Østmarka.

Møter en tidligere rotløs ungdom på Haugerud.

Side 249

17

Jeg begraver Tveitagjengen, nyter utsikten fra Tveita-blokkene og lar en softis avgjøre Groruddalens videre skjebne.

Side 265

18

Jeg møter kjæresten min på Hellerud, finner Alnaelva, krysser Groruddalen igjen og innser at jeg gjerne kan flytte hjem for godt.

Side 284

«Den som reiser med T-bane, skal ikke ha noe å fortelle, da er reisen mest vellykket. For det er ikke noe å se, T-bane-transport er derfor en anti-reise.»

Dag Østerberg i boka
Arkitektur og sosiologi i Oslo

1

**EN MONGOLSK JENTE SENDER MEG UT PÅ
OPPDAGELSESTUR I GRORUDDALEN. JEG
KLIPPER HÅRET PÅ ØKERN, FORKLARER SKIKK
OG BRUK PÅ T-BANEN OG BRIFER MED NOEN
LÆRDE BØKER JEG HAR LEST.**

I alle gode westernhistorier kommer man til saloonen Siste Sjanse. Stedet der Charles Bronson spiller munnsspill, Clint Eastwood tygger på sigaren, Lucky Luke ruller en røyk, løytnant Blueberry drikker whisky og Morgan Kane spiller poker. Saloonen er siste sjanse for å slukke tørsten før kryssingen av den endeløse og nådeløse ørkenen, stedet der saloonverten tar av seg hatten og likbæreren noterer målene dine dersom du fortsetter på ferden. Økern T-banestasjon har sin egen versjon av Siste Sjanse: Oslo Sporveiers billettluke er bygd om til kaffebar, som til å signalisere at dette er absolutt siste mulighet til å få seg en caffè latte og ciabatta før du legger ut på reise gjennom drabantbyørkenen. Boden skriker:

«Så du skal til Romsås? Da trenger du skikkelig kaffe på veien. Passerer du meg, er det for sent å ombestemme seg. Du forlater nå den urbane varmen til fordel for harde betongbo-rettslag, grå kjøpesentre og stengte fritidsklubber.» Jeg kjøper en cortado, og tenker over hva jeg begir meg ut på. For det første skal jeg reise hjem, til drabantbyen Lindeberg hvor jeg vokste opp. For det andre skal jeg ut på oppdagelsesreise, på sightseeing til steder jeg vet null og niks om og som ikke er omtalt i noen turistguide. Hvorfor?

Min reise tilbake til Groruddalen begynte egentlig i Kina. Jeg var så langt hjemmefra, geografisk og kulturelt, som jeg noensinne hadde vært, da jeg møtte en mongolsk jente som kjente til Norge. Hun så for seg et land fullt av nordlys, fersk fisk og midnattssol, og lurte på hvordan det var å bo i en slik magisk verden. Jeg visste ikke hva jeg skulle svare, for i det øyeblikket innså jeg hvor lite jeg egentlig vet om hjemlandet mitt. Jeg har verken sett nordlys eller midnattssol. Jeg har vært på Europas sørligste og vestligste punkt, men aldri vært nord for Brønnøysund. Jeg kjenner Europa bedre enn Norge. Men hva med Oslo? Jeg kjenner vel i det minste hjembyen som min egen bukselomme? Selv om jeg er oppvokst i Groruddalen, vet jeg nesten ingenting om Stovner, Linderud og Rødtvet på den andre siden av dalen. Jeg har vært i Versailles i Frankrike, men aldri satt min fot i barokkhagen på Linderud gård. Jeg har vært på flyshow på Langkawi i Malaysia, men aldri på Bjerkebanen. Jeg har vært på biljardbule i Hanoi i Vietnam, men aldri på Veitvet Bowling. Der-som jeg kjenner Oslo som min egen bukselomme, er Grorud-dalen baklomma.

Slik er mange av oss blitt. Vi er lommekjente i Bangkok, New York og Barcelona, men tror Linderud og Lindeberg er samme sted. Vi drukner i reisevante reiseskildringer fra alle verdenshjørner, mens vi i Oslo bare beveger oss øst for Tøyen hvis vi skal til IKEA. Vi ruinerer oss for å bo i gangavstand til kafémylderet på Grünerløkka eller Bislett, mens kaldsvetten pipler fram bare med *tanken* på et liv i en blokkleilighet i en sjelløs drabantby.

De fleste byer og steder i Norge har sin versjon av Groruddalen. Boligområder som Stovner, Romsås og Tveita, som man kan se ned på og si «der skal jeg i alle fall ikke bo». Trondheim har Flatåsen, Stubban og Risvollan, Bergen har Loddefjord, Fyllingsdalen og Flaktveit. Bærum har Rykkinn, mens Drøbak har Heer. Slik kunne jeg ha fortsatt. Dette handler ikke bare om Groruddalen, men om Norges drabantbyer. Hvorfor har de fått så dårlig rykte, og hva kan vi gjøre for å ta knekken på drabantbyens dårlige omdømme? I 2005-rapporten *Endringsprosesser i norske drabantbyer* heter det at drabantbyenes tidsalder i Norge begynte på 1950-tallet, da 15 prosent av drabantbyene i Oslo, Bergen og Trondheim ble bygd. Utbyggingstrenden eksploderte på 1960- og 70-tallet, da henholdsvis 33 og 40 prosent av drabantbyene ble bygd. Da var det fortsatt attraktivt å kjøpe seg ny leilighet i drabantbyen. På 1980- og 90-tallet flatet det ut, og bare åtte og fire prosent av drabantbyene er bygd de siste 20 årene. Hver fjerde innbygger i Oslo, Bergen og Trondheim bor i dag i drabantbyer, men utbyggingen og gleden over de nye boligene har stagnert. For i iveren og gleden over å bygge så mange nye boliger på rekordtid, glemte utbyggerne

at drabantbyene skulle brukes til annet enn boområder. I dag bygger man heller ut urbane områder i stil med Oslo-bydeler som Sinsen og Sagene, med butikker og andre kommersielle virksomheter på gateplan mellom boligene.

Nå vil jeg reise gjennom Groruddalen for å bli bedre kjent med min barndoms grågrønne dal. Jeg vil ta T-banelinje 5 til Vestli, krysse dalen til fots over til Ellingsrudåsen, via mitt barndoms Lindeberg, ned til Hellerud, for der å finne Groruddalens svar på Akerselva – Alnaelva. Jeg vil reise med T-banen, bli kjent med naboene og finne ut hvorfor groruddølene bærer på en fellesskapsfølelse og trassig stolthet over hvor de kommer fra.

Groruddalen er en blanding av sosialt eksperiment, betongjungel, forstad og selvstendig samfunn – fanget et sted mellom byen og landsbygda. Drabantbyene i dalen vokste fram som en del av den sosialdemokratiske drømmen om arbeidernes grønne lunger, og fra 1960 til 1990 økte innbyggertallet med 70 prosent. Befolkningsseksplosjonen førte til avisoverskrifter om gettodannelser, drap, isolasjon, sosial nød og ungdomskriminalitet. Groruddalen er Oslos dårlige samvittighet, et dalføre du bare drar til om du ikke har råd til å bo andre steder. Eller er den det? Det ser trist ut midt i Økern-krysset, men allerede her skal du ikke rusle mange meter før du ender opp i villastrøk, påkostede rekkehus og koselige nabolag på skjulte idyller som Risløkka, Refstad og Tonsenhagen. Hvordan preger dalen de 120 000 menneskene – nesten en fjerdedel av Oslos befolkning – som bor her? Og alle de som har vokst opp her? Det er på tide å grave i Groruddalens moderne historie.

I forordet til fjerde bind av *Store norske leksikon* skriver Nobelinstituttets direktør Geir Lundestad at knapt noen vil vedkjenne seg å være osloborger: «Ingen er fra Oslo, vi kommer jo alle fra distriktene,» skriver han og utdyper: «Du finner nesten ikke et menneske som sier det er fra Oslo. Ute i verden bruker folk det minste påskudd for å fortelle at de ikke er det.»¹

Dette sier nok mest om hva slags mennesker Lundestad omgås, og i hvilke sosiale lag han ferdes, men akkurat her, nå, på Økern-senteret, skulle jeg ønske jeg hadde Lundestad ved min side. Da skulle jeg ha invitert ham med på turen min tilbake til Groruddalen. Der ville han ha møtt mennesker som ikke bare er stolte over å komme fra Oslo. De er også så bevisst sine røtter at de gjerne forteller hvilken T-banestasjon de kommer fra, dersom noen spør. Reglene i Groruddalen er slik: Dersom noen utenbys spør hvor du er fra, svarer du Oslo. Dersom de ber om en utdypning, eller spørsmålet kommer fra en annen osloborger, er svaret drabantbyen du vokste opp i. Og drabantbyen er som regel identisk med T-banestasjonen.

Jeg har fått meg min siste cortado, men føler meg ikke klar for avreise ennå. Jeg trenger en hårklipp. Når jeg skal ut på reise, venter jeg meg automatisk varmt vær og dårlige dusjforhold, så derfor er det blitt en vane å snaue frisyren før jeg kaster meg ut på landeveien. Det er kanskje ikke like tvingende nødvendig foran en T-banetur gjennom Groruddalen, men hvem vet hva som venter underveis? For ikke å snakke om strabasene som venter når jeg skal forsøke å krysse dalen, som er splittet av to T-banelinjer, tre store

veier, en jernbanelinje, godsterminaler og industri i dalbunnen.

Økern-senteret er inngangsporten til Groruddalen i nordvest, og står fram som en fallen storhet, selv om det er nyoppusset. I Økernkrysset får du alt som er galt med Groruddalen rett i fleisen: trafikk, veikryss, metallsperringer, slitne bedriftsbygg, tagging, møkkete persiener, skremte fotgjengere, stengte butikker, forurensing, bråk, pregløshet og et avfolket bydelssenter i fritt forfall. Bokhandelen, kafeen og flere butikker har nylig gått dukken på grunn av økt husleie, og selv om Økern har eget pol og postkontor, er det skremmende glissent og folketomt her. Frisører er det riktignok, hele to stykker. Hos den ene er det plass på drop-in mellom eldre karer, pensjonistdamer med permanent og overallkleddede bygningsarbeidere. Mens jeg snauer sveisen, kan du, kjære leser, bruke tiden til å lære deg litt hvordan du kan gjøre T-baneturen mer levelig.

Skikk og bruk på T-banen

Den beste sitteplassen:

- a) Når du er liten: Helt først, med knærne på setet, armene på vinduskarmen og nesa mot frontruta. Så kan du fantasere om et liv som T-banesjåfør.
- b) Tenåring og oppover: Tilsvarende sete i bakerste vogn. Myten forteller at T-banesetene står plassert opp mot hverandre slik at man lettere skal komme i snakk med naboen på banen, men akkurat på dette setet slipper du unna de motstående setene. Du slip-

per å glo dine medpassasjerer rett i trynet, og i tillegg kan du sette beinet opp mot ryggen på setet foran eller på den lille «hylla» mot veggen, mens albuen sitter som støpt i vinduskarmen. Faren med dette er at du plutselig kan havne i nærkontakt med narkomane, som påfallende ofte snubler inn i enden av vogna.

- c) Pøbler: Siste vogn, på en treseter, med brei beinføring og støvlene på setet midt imot. Fører automatisk til morske blikk fra voksne, sure blikk fra gamle og redde blikk fra små.
- d) I rushtiden: Velg alltid en toseter, helst mot kjøreretningen. Da slipper du å sitte som sild i tønne på en treseter. Dessuten har forbløffende mange et panisk ønske om å sitte *med* kjøreretningen. Dersom banen er full og du er sliten, er trikset å presse seg ned på en treseter med to passasjerer.
- e) På milde vinterdager: Hold deg langt unna setene med ovn under, dersom du ikke trives i en badstue med klærne på.

Den beste ståplassen:

- a) Når du er liten: Rundt stanga ved inngangene i vogna (finnes ikke i alle vogner). Kombineres gjerne med å snurre rundt stanga i heseblesende tempo, eller klatre opp og skli ned som en brannmann. Kan også brukes av fulle jenter som drømmer om en karriere som stripper.
- b) Når du er voksen: Lent opp mot glassveggen som skil-

ler ståplassene fra setene, lengst vekk fra døra nærmest perrongen. Pass opp for sykler og barnevogner.

- c) Når banen er full: Innerst i begge ender av vogna, ved siden av førerhuset. Her er det ofte en liten oase av luft når folk står og skubber på hverandre midt i vogna.

Vanlig folkeskikk:

- a) Ikke smil. Hver bidige dag på vei til videregående skole kom samme fyr på med det samme strålende smilet. Hver eneste morgen. Folk var overbevist om at han var sprøyte gal, for han var den eneste som smilte.
- b) Ikke småprat med setenaboen hvis du ikke kjenner ham eller henne, dersom det ikke skjer noe ekstremt oppsiktsvekkende på banen som *må* kommenteres umiddelbart. Som at T-banesjåføren glimter til med et sjeldent «god morgen» eller en tørrvittig kommentar.
- c) Ikke snakk med noen på motstående perrong, med mindre det er fryktelig viktig.
- d) Gå aldri, aldri inn på vogna før du slipper folk ut. Gjør du det, tror alle du er en bonde (noe du sannsynligvis er også).
- e) Unngå folk du kjenner, men ikke har noe å snakke med om. Tørrprat i 20 minutter, uten noen mulighet til å snike seg unna, er en pest og plage for alle involverte.
- f) Respekter skiltet «for eldre og uføre». Hvis ikke, er

gamlingene gode til å si fra. Ungdom er ofte langt flinkere til å reise seg enn middelaldrende.

- g) Spar telefonsamtalen til du går av vogna. Hold deg til sms.
- h) Ikke innbill deg at det er plass til tre personer på en toseter.
- i) Ikke spis eller ta av deg yttertøyet. Du er på T-banen, ikke på toget.
- j) Blir du tatt i kontroll: Ta det med fatning og ikke kjeft på kontrolløren eller prøv å stikke av. En mislykket flukt fra en T-banekontrollør er det minst tøffe man kan foreta seg, og vil bli husket lenge av alle som ser det.

T-baneaktiviteter:

- a) Les bøker og blader. Her er det meste lov. Bare husk at folk ser hva du leser (siden de sjelden leser selv), så pass på at det ikke er for lowbrow (pornoblader, Donald-blader eller kiosromaner) eller for highbrow. Da den ikke akkurat lettlest *Ulysses* av James Joyce kom ut i norsk oversettelse, tok jeg daglig samme T-bane som tidligere AKP-topp Pål Steigan. Hver morgen satt han med *Ulysses* så høyt i været at alle de andre passasjerene ikke kunne unngå å se hva han fordrev tiden med.
- b) Les avis. Etter nesten 40 år med T-bane har omsider *Aftenposten* innsett at tabloid er det som må til. Tidligere måtte du ha grunnfag i avisbretting for å lese den uten å fike til setenaboen i ansiktet.

- c) Sturring. Mellom 70 og 80 prosent av passasjerene sitter og stirrer åndssvakt framfor seg, mens de venter på at det hele er over. Samtidig er de nøye på ikke å møte blikket til noen av de andre som stirrer.
- d) Graffiti-titting ut av vinduet. Se kapittel 11.
- e) Hør på musikk. Walkman, Discman, radio, iPod og så videre. Til tider er det uansett vanskelig å overdøve skramlingen fra vogna. Lukk i så fall den lille gluggen over vinduet.
- f) Tekstmeldinger. Telefonsamtaler er lite akseptert.
- g) Vorspiel. Du rekker å helle i deg i alle fall to-tre øl på banen ned til byen, hvis du står på.
- h) Sjekking. Bare for de tøffeste, men det er utrolig hva enkelte får til i løpet av 15-20 minutter i grell belysning. Henger tett sammen med inntaket under punkt g).
- i) På kvelden: Se hvor stygge alle er. Lyset i T-banegønnene kan få selv den heftigste dame til å se ut som et narkoludder når hun kommer inn på banen.

Mens du venter på banen:

- j) For de minste: Legg mynter på skinnene, og se hvor flatklemte de blir. Dersom du vil se resultatet (der Kong Harald blir til conehead) må du selvsagt vente på neste bane igjen. En ond sirkel.
- k) For voksne: Søk ly og finn deg noe lesestoff. På uten-dørsstasjoner i kaldt vær er trikset å holde seg under tak oppe ved brua. Følg med når lyset skifter til grønt, og gå først deretter ned på perrongen.

Et siste tips:

Dersom siste T-bane har gått i helga, ta nattbussen hjem. Men unngå de to siste avgangene. De er som en taxikø på hjul, fylt med klinende, skrikende, spyende slåsskjemper som oser fyll og kebab-dressing. Skjønt, hvis alternativet er en ekte taxikø, er nattbussen fortsatt å foretrekke. Den beveger seg tross alt hjemover.

Da er vi klare? Jeg er i alle fall klar med ny frisyre – heldigvis ingen Grorudpalme – og er for en gangs skyld ikke skuffet over sveisen. Som groruddøl er jeg nemlig vant til skuffelser. Da Høyres byutviklingsbyråd Grete Horntvedt i januar 2005 presenterte byrådets omfattende planer for opprustning av dalen, stilte Arbeiderpartiets Ole-Erik Yrvin opp i Grorud samfunnshus med en koffert. Den var fylt med 38 tidligere planer for Groruddalen, som aldri hadde blitt gjennomført på grunn av pengemangel. Mens byfornyelsen har sveipet gjennom Oslo indre øst, har fellesområdene i ytre øst forfalt, parallelt med at trafikken og forurensingen bare har økt.

Det skjer lite på Økern, og enda mindre nede på perrongen. Mens vi venter på banen østover, kan jeg jo fordrive tiden med å forklare litt om hva som ligger i det diffuse begrepet Groruddalen. Personlig forbinder jeg Groruddalen med T-banelinje 5 (tidligere Grorudbanen) fra Økern til Vestli og T-banelinje 2 (tidligere Furusetbanen) fra Brynseeng til Ellingsrudåsen – og alt imellom. Offisielt er det et geografisk område, et dalføre fra Alnsjøen (eller Alunsjøen) i Lillømarka i nordøst, langs Alnaelva og ned til Bryn, som

tidligere er blitt kalt både Akersdalen og Lodalen. Området var tidligere en del av Aker kommune, som ble spist opp av Oslo kommune i 1948. Etter sammenslåingen utviklet det seg til Groruddalen – et tett befolket boligområde i Oslo ytre øst, større enn den *geografiske* dalen. *Oslo byleksikon* beskriver det slik: «Fra Østmarka i øst, Gjelleråsmarka i nord, Lillomarka i vest og en tenkt linje fra Bjerke via Økern til Bryn i sør.»

Groruddalen har til sammen 120 594 innbyggere presset inn på 36,6 kvadratkilometer.* I Sogn og Fjordane bor det 107 000 innbyggere på 18 634 kvadratkilometer. Ingen politikere på Stortinget kommer fra Groruddalen. Sogn og Fjordane har fem representanter. Groruddalen er heller ikke et eget administrativt område, men består av flere bydeler med hver sin politiske ledelse. I dag består Groruddalen av bydelene Bjerke, Grorud, Stovner og Alna, og begge lokalavisene, *Akers Avis Groruddalen* og *Lokalavisen Groruddalen*, har disse fire bydelene som dekningsområde. Groruddalens grenser har flyttet seg i forhold til de stadig skiftende bydelsinndelingene. Jeg har bodd på Teisen, rett øst for Helsfyr, siden 2000. Før siste bydelsreform tilhørte jeg Helsfyr-Sinsen bydel. Nå er jeg beboer i Alna bydel, og plutselig groruddøl. Jeg ville ikke flytte til Groruddalen, men Groruddalen flyttet til meg.

Begrepet Groruddalen eksisterte ikke da Oslo overtok det

* Tall pr. 1. januar 2004. Bjerke har 24 256 innbyggere på 7,7 km², Grorud har 24 617 innbyggere på 7 km², Stovner har 28 109 innbyggere fordelt på 8,2 km² og Alna har 43 612 innbyggere over 13,7 km².

tidligere landbruksområdet i Aker i 1948. Groruddalen eksisterte heller ikke da Flaen på Grorud og Veitvet ble de første nye boligområdene i dalføret etter andre verdenskrig. Groruddalen som begrep begynte først å feste seg på 1960-tallet, og er ikke hele Groruddalen egentlig en kunstig konstruksjon? Det snakkes mye om hvordan industrien og trafikken i dalbunnen splitter de to dalsidene, men har folk på Stovner i det hele tatt noe felles med folk fra Haugerud? Rettere sagt: Har folk på Stovner og Haugerud noe *mer* felles enn folk på Haugerud og Manglerud eller folk på Stovner og Lambertseter? Hvorfor skal i det hele tatt folk langs linje 5 og linje 2 knyttes sammen? Dersom vi snakker om fellesskap og konflikter i Oslo, handler det ikke om Oslo ytre øst versus sentrum? Betongblokker, rekkehus og villaer versus leiegårder? Kjøpesentre versus handlegater? Hvorfor har da Groruddalen som begrep festet seg så mye sterkere enn for eksempel Østensjøbyen, et begrep som favner områdene sør for Groruddalen og nord for Holmlia – drabantbyer som Manglerud, Lambertseter, Bøler og Oppsal?

En smart kar, en sosialantropolog ved navn Benedict Anderson, har skrevet om hvordan fellesskapene våre ikke er naturlige, men *forestilte fellesskap*. Teorien passer som hånd i hanske på Groruddalen. Det dalføret jeg skal reise i, er ikke først og fremst et geografisk område, men et forestilt fellesskap som er like sterkt knyttet til T-banelinjene som til dalens geografi. Tidligere var de samme geografiske områdene en del av Aker kommune, Vestli het Østli og faren til Ap-veteran Thorbjørn Berntsen måtte spasere halvannen mil hver morgen for å komme til Grorud togstasjon for å ta

toget til jobben i sentrum. Så ble Aker en del av Oslo, og dalen fikk sine første drabantbyer: Flaen, Kalbakken, Veitvet og Grorud. Groruddalen ble et stedsnavn og et begrep. Vi fikk Grorudbanen. Flere drabantbyer. Furusetbanen. Dermed kan vi brette hele dalen ned i enda mindre forestilte fellesskap. Langs linje 2 og 5, på hver T-banestasjon, i hvert borettslag, hver blokk og hver oppgang. Groruddalen er et forvirrende mylder av små forestilte fellesskap, skapt av T-banens utbyggere, media, Oslos byplanleggere, boligbyggere og beboerne selv.

Anderson beskriver media som en viktig arkitekt bak det forestilte fellesskapet, og for små samfunn er lokalavisa viktig. Når vi leser avisa, vet vi at i løpet av dagen vil nesten alle eksemplarene av akkurat den utgaven bli lest i vårt nærområde. «Hver leser [er] oppmerksom på at det ritualet han utfører blir repetert samtidig av tusenvis (eller millioner) av andre. Han er sikker på at disse menneskene eksisterer, likevel har han ingen anelse om identiteten til hver enkelt av dem. [...] Kan vi tenke oss et mer levende uttrykk for det sekulære, historisk tidsmålte forestilte fellesskapet?» skriver Anderson.

Vi snakker ikke om millioner av daglige lesere, men lokalavisa har hatt mye å si for ideen om å bygge opp Groruddalen som et forestilt fellesskap. Hjalmar Kielland fra Egersund var en av mange innflyttere i Oslos nye områder i øst, og i 1958 overtok han redaktøransvaret i lokalavisa *Akers Avis*. Han følte at navnet ikke lenger var tilfredsstillende, og 16. september 1960 endret han derfor navnet til *Akers Avis Groruddalen Budstikke*. Han syntes ikke dalen kunne hete Østre

Aker, Akersdalen, Alnadalen eller Østbygda lenger, men at de spredte områdene burde ha et felles navn. «Jeg la merke til at folk omkring her enten sa at de bodde 'på Grorud' eller 'i dalen'. Så kombinerte jeg ganske enkelt de to ordene til 'Goruddalen',» forklarte han i 2004.² Grorud var en av områdets eldste gårder, men Furuset gård var trolig eldre. Linderud var dalens mest fornemme og kjente gård. Så hvorfor Grorud? Fordi Grorud var det nærmeste Østre Aker hadde en hovedstad, med egen kirke, togstasjon, industri og postkontor. For Kielland ble Goruddalen et varemerke, og han sponset Goruddalen Historielag for at de skulle ta navnet i bruk. I 2005 gikk han til sak mot den nystartede konkurrenten *Lokalavisen Goruddalen*, fordi han mente avisnavnet lå for tett opp til hans egen avis. Han tapte. Begrepet Goruddalen er blitt felleseie.

Kielland skal ha æren for å ha spikret begrepet fast i Oslo, men han var allikevel ikke *oppfinneren* av dalens navn. I boka *Goruddalen* forteller Marie Hoxmark fra Furuset at det de i gamle dager kalte Goruddalen, var bakken opp fra Grorud stasjon og opp til Grorud. Et betydelig mindre område, men begrepet var i bruk. Bård Alsvik i Oslo Byarkiv har siden påvist at begrepet Goruddalen dukket opp allerede i Oslo kommunes *Generalplan for Oslo 1950* – dokumentet som var styrende for byutviklingen etter krigen: «Det største dalføret i Oslo-området er Lodalen eller Goruddalen med Loelva.» Planleggerne beskrev området nordøst for Bryn helt til Gjelleråsen i nordøst – også kalt «Nye Oslo». Denne planen ble hyppig sitert av politikere og presse, og Alsvik mener navnet festet seg lenge før 1960. Goruddalen skole

var et aktuelt alternativ da Grorud høyere skole skulle skifte navn i 1959, mens navnet også dukker opp i *Statistisk Årbok* i 1960 som ett av Oslos ti distrikter, med Store Ringvei som omtrentlig grense i vest og Tvetenveien i sør. Men uavhengig av hvem som oppfant begrepet – det festet seg.

En annen arkitekt bak fellesskapet Groruddalen er Oslo kommune, men her har den politiske ledelsen vært mer vinglete, og bidratt til å splitte innbyggerne. Ordfører Brynjulf Bull tok i en artikkel i *St. Halvard* i 1961 til orde for et sterkere lokalengasjement fra borgernes side, og dette regnes som grunnlaget for opprettelsen av bydelsutvalgene i 1973. Groruddalen ble da delt i seks bydelsutvalg, og siden har dalen opplevd en rekke nye reformer, der grensene stadig er blitt flyttet, til vi i dag står igjen med fire bydeler. Groruddalen har derfor aldri hatt noen *samlet* politisk ledelse eller administrativt sentrum, men er stadig blitt stykket opp i nye biter.

En tredje viktig arkitekt er Oslo Sporveier, som bygde ut Grorud- og Furusetbanen. T-banestasjonene tok over rollen og navnene til de gamle gårdene, som de nye fellesskapenes viktigste markører. Stasjonen er hjemstedets sentrum for de aller fleste som bor i Groruddalen. De er også markører for oslofolk som ikke kjenner Groruddalen fra annet enn sporveiskartene og begreper som Tveitagjengen og Johnny fra Stovner. Stasjonene blir viktigere jo lenger du kommer ut fra bykjernen. Nær sentrum er steder som Årvoll og Bjerke mer kjent enn Risløkka og Vollebekk, selv om det er de to siste som har gitt navn til T-banestasjonene. Lenger mot øst sliter gamle stedsnavn med identiteten når folk ikke har en prikk

på T-banekartet å knytte dem til: Tokerud, Karihaugen, Alfaset, Flaen, Kløfterhagen, Bredtvet og Nordtvet.

Ingen andre står og venter på østgående perrong på Økern. Ingen andre som skal reise inn i Groruddalen. I *Min barndoms verden* skriver Odd Børretzen fra Grorud: «Jeg er ikke sikker på om jeg ville besøkt min barndoms verden, hvis jeg kunne. Hva skulle jeg gjort der nå, i min alder?» Det er ikke fritt for at jeg deler tanken, men jeg vil likevel gjøre det motsatte. Jeg vil dykke ned i min barndoms verden, for å finne ut hva jeg har glemt og hva jeg aldri har visst. Kanskje finner jeg noe som kan knytte groruddølene sammen i et sterkere fellesskap? Jeg tror Groruddalens tid kommer nå. Nå som vi kan få kontroll over trafikken gjennom dalen, får etablert flere kulturtiltak og sosiale møtepunkt, innser at dalens store sønner kan vise barna at alt er mulig, at Marka er rett utenfor stuevinduet og byens tilbud bare er en T-banetur unna.

Sosiolog Dag Østerberg mener at en T-banetur er en ikke-reise, en reise som er mer vellykket jo mindre du har å fortelle. Jeg forkaster hypotesen hans, og går heller til Jan Kjærstads romaner om Grorud-gutten Jonas Wergeland for å finne visdomsord på veien: «Han ville ikke, som en Nansen, krysse noe, eller nå et siste punkt; han ville gå innover, inn i noe, inn til et vitalt senter, Norges gåte. Var det noe sted han hadde sjansen til å møte en ukjent – ja, usannsynlig – norsk virkelighet, en avgjørende inspirasjon, måtte det være her. I tomheten.» Så kjære leser; bli med meg inn i tomheten i Groruddalen, med T-banen, for det er i tomheten vi kan finne de gode historiene.

«Jeg skjønnte fort at spill på hest var et område uten særlig skarp konkurranse. Mange satt på travbanen med en halvliter i hånden, slengte inn en bong uten altfor mye forarbeid. På samme måte som for aksjeinvestorer gjelder det å være dyktigere enn markedet.»
Travgambler Claus Wittusen i
Aftenposten 9. juli 2003.

2

EN DOSE T-BANEHISTORIE PÅ RISLØKKA. JEG SPILLER PÅ HEST. OG FYLLER MAGEN MED KU PÅ BJERKEBANEN.

Se for deg Gudbrandsdalen: Den storslåtte Gudbrandsdalslågen dominerer dalbunnen, mens dalsidene er kledd i skog. Mellom disse ligger bondegårder, hus og en trafikkert vei. Så langt, så vel. Hva om du så fyller dalbunnen med fabrikker, lagerplasser og kjøpesentre, mens elva forurenses, slik at store deler av elveløpet graves ned? Deretter fyller du på med en toglinje og tre sterkt trafikkerte veier, og lar det regne tett i tett med betongblokker, villaer og småhus i dalsidene. Da begynner du å nærme deg Groruddalen. Det eneste vi nå mangler er T-banelinjene. Dalens hovedpulsåre.

I romanen *Ingen er så trygg i fare* skriver forfatter og T-banesjåfør Jørgen Norheim om hovedpersonen Kapo: «For

Kapo var kardinalspørsmålet, sjølve kriteriet, lakmustesten på om byen kunne kalle seg storby, eller om han var ein forvaksen småby, om han hadde T-bane eller ikkje. T-banen, transportmidlet for det tjuande hundreåret. Massanes hundreår. Samlebandets hundreår. Logistikk drive til doktorgradsnivå.» I tillegg til to T-banelinjer har Oslo Sporveier i dag 20 bussruter som går på kryss og tvers av Groruddalen, men likevel klager folk over for dårlig tilbud. Det store savnet er en T-banering mellom Vestli og Ellingsrudåsen, men klagingen forteller egentlig mest om hvor godt vant groruddølene er. Neste gang du er misfornøyd med kollektivtilbudet i dalen, tenk over dette først: Hvor mange andre steder i Norge har du mulighet til å reise hjemmefra til byen på rundt 20 minutter, med avganger hvert kvarter? Hvor mange steder kan du gjøre dette, og samtidig slippe all kryssende trafikk? Og hadde du foretrukket å ta bussen inn til sentrum midt i rushtrafikken?

Oslo fikk sin første *forstadsbane* allerede i 1898, mellom Majorstuen og Holmenkollen. Den ble Skandinavias første *tunnelbane* da tunnelen mellom Nationaltheatret og Majorstuen sto ferdig i 1928. Begrepet *T-bane* festet seg derimot ikke før etter utbyggingen av Oslos østligste områder etter krigen, og i 1954 vedtok bystyret å bygge et samlet banenett med en felles innføringstunnel fra Tøyen. Lambertseterbanen åpnet som trikkelinje i 1957, mens T-banelinja sto ferdig 22. mai 1966. 16. oktober samme år kjørte det offisielle åpningstoget på Grorudbanen av gårde med forhenværende, daværende og kommende ordfører Rolf Stranger, Brynjulf Bull og Albert Nordengen blant passasjerene. Jeg

følger samme rute, der jeg skrangler meg oppover til Risløkka. På vestkanten nekter mange fortsatt å kalle banen for T-bane, men foretrekker å kalle den trikk. Den går da tross alt ikke i tunnel på vestkanten. Ikke etter Majorstuen, i alle fall. Slik er det i øst også; langs hele 5-ern er det bare tre underjordiske stasjoner etter Carl Berners plass: Vestli, Stovner og Romsås. Resten ligger i friluft.*

– Neste stasjon: Risløkka.

T-baneføreren roper ut neste stopp med rutinemessig ro, men i mine ører skurrer det. Jeg må ha gått på feil bane! Jeg har aldri brukt T-banen til sightseeing, og med unntak av turer til Nordmarka gjelder nok det de fleste av oss. Har du kanskje gått av på Risløkka noen gang? Det bør du gjøre, for Risløkka knuser klisjeene om Groruddalen. Her er det villane som ligger tett langs T-banelinja, ikke blokkene. Har jeg tatt banen i feil retning, og havnet på vestkanten? På høyre side er utsikten derimot mer groruddalsk: Industribygg, lagerlokaler, bedrifter, piper og trafikk. Turen til Risløkka tok

* Da de to banene sto ferdige i 1966, hadde ingen annen by i verden, med et trafikkgrunnlag på under en million mennesker, lagt trafikken under jorda i like stor utstrekning. Målet var at T-banen skulle gjøre bilen nærmest overflødig, ved å ta unna arbeidsreisene mellom den nye og den gamle byen. Boligene ble dessuten anlagt så tett at T-banen skulle lønne seg, og den tette bebyggelsen i Groruddalen og utbyggingen av T-banenettet sto i et gjensidig avhengighetsforhold. T-baneutbyggingen i øst rullet videre med Østensjøbanen til Skullerud i 1967 og Furusetbanen til Haugerud i 1970. Linje 5 og 2 spiste seg videre inn i Groruddalen, men utviklingen har stått stille siden banene ankom Vestli i 1975 og Ellingsrudåsen i 1981.

to minutter, og reisen var begivenhetsløs. Det er også T-banestasjonen. Den er som alle andre utendørsstasjoner i Oslo: grus, søppel, leskur og sigarettneiper. Reklame, tidstabeller, søplekasser, graffiti, brukte billetter og «ADVARSEL STRØMFØRENDE SKINNER»-skilt. Omtrent som en innendørs T-banestasjon, bare uten norsk billedkunst.

Stasjonsområdet er øde, og innendørsområdet der billett-selgerne tidligere holdt hus, ser ut som en slagmark.* Jeg beveger meg vekk fra stasjonsområdet, og ser at Risløkka er et riktig så fint villastrøk. Noen hus er klemt helt opp mot T-banelinjen, mens andre er idyllisk plassert med store hager, digre balkonger og små eventyrbekker rislende forbi. På den andre siden av T-banelinja ruver Groruddalens fyrårn; de to digre pipene ved Brenner'n, søppelforbrenningsanlegget på Brobekk. Risløkka er et attraktivt område, et koselig og fredelig boligstrøk med kort vei til sentrum. Men for en

* Det tok ikke lang tid før T-banestasjonene ble trøbbelmagneter. I 1969 helte billettselgeren på Bergkrystallen salmiakk inne på stasjonen, slik at dunsten skulle skremme vekk ungdommene som hang der. Kampen mellom billettører og ungdommer eskalerte utover 1970-tallet, og bråk, rusmisbruk og vold satte grå hår i hodet på de sporveisansatte. I 1986 stengte Sporveiens verneombud Stovner stasjon fordi fulle ungdommer hadde stormet stasjonen bevæpnet med jernstenger. Andre stasjoner i den ytre delen av Groruddalen, som Trosterud, Haugerud og Ellingsrudåsen, var ikke det spor bedre. I løpet av knappe to måneder i 1986 ble det registrert to skudd mot en vogn og en billettør, én brannstiftelse, to ran av sperrevakter, tre ran av reisende og flerfoldige trusler med kniv, slagvåpen og armbrøst. I tillegg rapporterte Sporveien om 16 daglige tilfeller av hærverk. Det gikk som det måtte gå. I 1989 fjernet Oslo Sporveier billettørene fra 27 av de 44 T-banestasjonene i øst, og satset i stedet på at billettautomater og hyppigere kontroller skulle gjøre jobben.

turist er det ikke mye å se her, og langt mindre å gjøre. Vi er i området der T-banen ikke er så viktig for stedsidentiteten, ikke langt unna steder som Refstad, Tonsenhagen, Bjerke og Årvoll. Områder som ble raskt befolket etter andre verdenskrig, og som har fostret folk som poeten Tor Ulven, saksofonisten Jan Garbarek og forfatterne Roy Jacobsen og Jostein Gaarder.

Den kalde groruddalsnordavinden fyker over Risløkkas regnet plasker ned, og etter en heller formålsløs vandring i området finner jeg 58-bussen og tar den opp til Bjerke Travbane – Groruddalens største spillebule. Det er på høy tid å debutere som travgambler. En graffitimaler har malt Allah langs gangveien ved bussholdeplassen, og muslimenes innvalg i området er ikke det eneste som har endret seg siden travbanens glansdager. Jeg kjøper en sjokolade på Rema 1000, tar optimistisk ut noen 200-lapper, og får et heldig omen akkurat idet en kar får jackpot på Super Joker-spillet like ved. Her skal det gambles! Og vinnes.

Bjerkebanen er det nærmeste Oslo kommer et kasino. Inngangsområdet er stort og innbydende, med Hestesportens Hus som den staselige prikken over i-en. «Everybody Hurts» av R.E.M. ljoemer ut av høytalerne, og det er noe mistrøstig over Bjerke denne regngra onsdagskvelden. Noen gamle gubber marsjerer mot travbanen hver for seg, og det lukter ikke akkurat festkveld. «Bjerkebanen er et sted for tapere, det ligger i sakens natur. Hesteveddemål, eller gambling i det hele tatt, spiller på et av menneskets laveste instinkter: higen etter å oppnå plutselig og ufortjent gevinst. Min erfaring er at de fleste gamblere er mennesker som på et

eller annet tidspunkt har mistet troen på at de kan oppnå noe i kraft av sine egne evner, så det eneste de stoler på er tilfeldighetene.» skriver Jo Nesbø i novellen «Sort enke». Jeg er ikke så sikker. Ufortjent gevinst? Skulle jeg vinne i spillenes Rolls Royce i kveld, er det definitivt ufortjent, for jeg vet null og niks om hestesport. Jeg ser knapt forskjell på trav og galopp, og aner ikke hvordan jeg fyller ut en dagens dobbel-, duo- eller V65-kupong. Selv en enkelt vinnerkupong blir for vanskelig. Travsport er ikke tilfeldig som lotto og har langt flere valgmuligheter enn fotballtipping, og en god hestespiller skal kjenne til både hestene og kuskene. Han skal vite om hestene tåler å reise langt, han skal studere hvordan de oppfører seg ute på banen, hvor mange penger de har spilt inn, og føle når en outsider kan slå til. En god hestegambler kan leve av å spille på hest, uten å satse mer enn noen hundrelapper i slengen.

Travprogrammet reklamerer med stjerner som Ask For More, Spikeld og Staro Va Bene, men jeg føler meg som en pinsevenn i en moské idet jeg entrer den enorme salen inne på Bjerkebanen. Det er ikke vanskelig å finne et bord, men langt fra folketomt. Gråsprenge menn med skjegg, måne og/eller ølmage dominerer, der de balanserer hamburgertallerkener, halvlitere og kaffekopper mot bordene sine. Men her er også venninnepar, unge kjærestepar, guttegjenger, drosjesjåfører, pakistanere og østeuropeere. Noen studerer papirer, program og kuponger, andre mumler forventningsfullt, noen studerer hestene ute på banen i intens konsentrasjon, mens enkelte er mest opptatt av maten sin.

Jeg møter travekspert Sem G., som har med seg hele fami-

lien på Bjerkebanen i dag. Kona Ragnhild henter kuponger, oddsskjema og program i lange baner, mens sønnen Øivind ikke er tilsnakkendes. Han styrer et tippelag som spiller for tusenvis av kroner i uka, og driver også en travtipstelefon. Når løpene går, kan ikke engang faren veksle mer enn noen få ord med sønnen. Det vil si fra onsdag til de siste hestene er i mål i fredagens siste løp. Øivind følger konsentrert med på banen gjennom en kikkert ved et bord øverst i restauranten, men Sem og Ragnhild har heldigvis tid til å gi en grønnskolling innføring i odds, favoritter og ikke minst hvordan de forbaskede kupongene skal fylles ut.

– Du har flere typer som spiller på hest. Du har de som sitter med trynet i lapskausen og drikker pils. Du har de proffe, som alltid møter opp for å se på hestene og følger med på alle detaljene. Du har sofatipperne, som aldri viser seg på travbanen. Og så har du de med gråtebonger. De som elsker å vise hvor uheldige de var i forrige løp, og hvordan de *nesten* vant. Du har dypingene, de som følger med og spiller når de tror en utfordrer kan slå til. Og så har du favorittspillerne, forteller Sem.

Favorittspillerne spiller trygt, og slår til når de uslåelige hestene står i kø ute på Bjerkebanen. Det gjør de i kveld. Spikeld har verdensrekorden for kaldblodshester, og regnes som sikker i femte løp. Ask For More i andre og Staro Va Bene i sjetten er også rimelig sikre, forteller Sem. Med et slikt utgangspunkt burde det være ganske enkelt å tippe fem eller seks vinnere på en V65-kupong, samt huke inn noen smågevinster på hvert enkelt løp. På Bjerkebanen er det farlig om du, som Marge Simpson i *The Simpsons*, har en notorisk

smågamblere begravd i ryggraden. En slik som kan bli stående ved de enarmede bandittene, slenge inn kupong etter kupong i helgene og fordype seg i poker og andre pengespill. Jeg er slik, og med profesjonell hjelp lukter jeg gevinst. Jeg får hjelp av Sem til å fylle ut noen kuponger til første løp, men gjør en skikkelig nybegynnerfeil: Jeg rekker ikke å levere dem før løpet er i gang. Jeg står mistrøstig og ser at min hest, Busan Eme, stormer inn til en sikker seier. Dermed må jeg vinke farvel til en gevinst på 240 kroner. Debuten som favorittspiller har allerede fått en skjev start, men heldigvis var ikke løpet med på V65-kupongen, så der har jeg fortsatt gode sjanser.

Sem har vanket på Bjerkebanen siden 1960-tallet, og har vært vitne til banens opp- og nedturer. Nå fortviler han over at Bjerke sliter med å rekruttere en yngre generasjon.

– Den eldste stammen på Bjerke er i ferd med å dø ut, og kan bli vrien å erstatte. Problemene startet da kafeer, puber og kiosker fikk anledning til å overføre løpene direkte. Nå er det mange gamblere som samles på slike steder i nabolaget, istedenfor å komme hit til Bjerke.

Bjerkebanen åpnet i 1928, og det er årevis siden ledelsen kuttet inngangsbilletten for å holde på publikum. Det er folk her daglig fra klokka 12. De sjekker ut hestene, prater med kuskene, ser gårsdagens løp og konkurranser fra andre baner på TV-skjermene, og spiller på de mange spillemaskinene i første etasje. Det passer bra at Bjerkebanen ligger i Groruddalen, for dette er gamblernes dalføre. Bare i årene 1998 til 2000 fikk bydelene Stovner, Furuset, Romsås og Bjerke til sammen 23 lottomillionærer, mot 41 ellers i byen

(bare 13 i hele Oslo vest).³ Spilleautomatene slår også an. I 2002 hadde for eksempel kjøpesentrene CC Vest i Ullern bydel og Stovner Senter begge en samlet omsetning på 1,1 milliarder kroner, men spillefeberen herjet bare på Stovner. Der ble det spilt for 1,2 millioner kroner på senterets 28 automater. CC Vest hadde en fattigslig omsetning på mellom 70 000 og 80 000 kroner på sine seks automater.⁴ Samtidig som gamblingen øker i Groruddalen, forsvinner det sosiale som følger med. Det er langt flere som tipper på hest enn da Sem begynte å vanke på Bjerkebanen, men selve Bjerke-magien har ikke vært på topp siden midten av 1980-tallet.

Bjerkebanen er også en av Oslos – ja Europas – største restauranter med 940 sitteplasser, selv om det verken er spise-, drikke- eller spilleplikt her. Så mange gjester som bare er ute etter mat, er det derimot ikke her. Du kan velge mellom de tre middagsrettene på kafeteriaen på østsiden av storsalen, eller sjekke ut menyen på den mer fornemme restauranten Pegasus i vest. For nybegynnere anbefales følgende ritual: Kjøp deg en skikkelig Bjerke-middag på kafeteriaen: Biff m/løk m/bearnaise m/pommes frites (du kan til og med få m/kokte poteter i tillegg). Med munnen full av ku og banen full av hest er du så klar for å dra inn gevinstene. Biffene steakes i høyt tempo på en stor stekeplate etter gatekjøkken-metoden, og går unna i kilovis. Dersom ikke Ask For More vinner i andre løp, lover jeg at det blir hestebiff i morgen. Jeg garderer meg ved å legge inn en kupong på den farligste utfordreren, Staro Woodstock, men Ask For More klarer bra-sene. Jeg er på riktig vei til V65-triumf, og tygger fornøyd i

meg Bjerke-biffen. Sem og Ragnhild smiler også fornøyd over utviklingen i løpene så langt.

Søndag 3. mai 1986 var glamouren på topp på Bjerkebanen. Da stormet Rex Rodney inn som vinneren i prestisjetunge Oslo Grand Prix, med Kjell Håkonsen som kusk. Rexen satte på plass den svenske verdensstjernen Utah Bulwark, innkasserte 250 000 kroner og skapte 17. mai-stemming blant de 10 000 tilskuerne. Jepp, 10 000 tilskuere. Det er vanskelig å se det for seg. Det var Rexens 18. seier på rad, og ingen norsk hest har vunnet Oslo Grand Prix siden. Bjerkebanen har heller ikke vært den samme. Det er vanskelig å fatte når man sitter og taper penger på Elleville Villi og Holter Kongen, gomlende på en smakløs ytrefilet en grå regnværsdag, men i 1986 var travsport faktisk publikumsidrett numero uno i Oslo. Det kokte på Bjerkebanen. Kusken Ulf Thoresen var Norges eneste mannlige idrettsutøver med et navn i Sverige, mens 244 000 mennesker tok turen til Bjerkebanen i løpet av året. Til sammenligning var det i underkant av 40 000 osloboere som betalte seg inn på en fotballkamp i de to øverste divisjonene samme år. Tar vi med landskampene, smyger tilskuertallet seg fortsatt bare så vidt over 50 000. Trav samlet fem ganger så mange publikummere som fotball i hovedstaden.

Det er ikke feberstemning på Bjerkebanen i dag, selv om det går et lite gisp gjennom salen da oddsbomben Halling Gutten tar knekken på min og veldig mange andres V65-kupong i tredje løp. Det er dagens første «skrell», som Ragnhild kaller det når en oddsbombe kommer først i mål. V65-kupongene til Sem og Ragnhild går også i søplebøtta. Halling

Gutten hadde rundt 40 i odds, det vil si at jeg ville vunnet 2000 kroner dersom jeg hadde satset en femtilapp på Gutten. Ikke det minste rart at pulsen øker.

– I trav bestemmer du selv hva du vil spille på, jeg tror det er det som appellerer til meg. Når du vinner, føler du deg flink. Jeg kjenner til både hestene og kuskene. Se Erik Høitomt der ute, for eksempel, nå har han byttet fra en gul til en rød og blå drakt for å synes bedre på banen, sier Sem.

Etter at glamouren forsvant fra Bjerkebanen, kom de dårlige ryktene. Sem tror den dårlige rekrutteringen i gamblermiljøet dels kan forklares med negativ publisitet. Når Bjerkebanen dukker opp i nyhetene eller i fiksjonen, er det som regel koblet til kriminalitet, hvitvasking av penger, utpressing, doping og spillegalskap.

– Myten er mannen som går på Bjerkebanen, drikker seg full og spiller bort familiens sparepenger. Dette skjer selvsagt også, men jeg er ganske lei av at Bjerke bare omtales i negative vendinger, brummer Sem.

I Jon Ewos krimroman *Torpedo II: Hevn*, tar erkeskurken Braza turen til Bjerkebanen for å hvitvaske pengene han får inn fra bordellet sitt. Spillgevinster er skattefrie, og til langt opp på 1990-tallet hadde Bjerkebanen faste gjester som aldri satset en krone på noen av hestene. I stedet sirklet de rundt spillerne, snuste seg fram til vinnerne og tilbød seg å kjøpe deres vinnerkvitteringer. Dermed kunne de vise fram disse kvitteringene når Økokrim lurte på hvor de tjente pengene sine. Enkelte av politiets kjenninger fikk skriftlige bevis på at de flere ganger hadde vunnet hundretusener av kroner på Bjerke.

V65-kupongene er verdiløse for lengst, men i fjerde løp går sannelig en av mine vinnerkuponger inn når Støtbaus sikrer seg seieren. Men ingen gangstere er ute etter kvitteringen for gevinsten på 38 kroner, jeg får ikke engang noen kvittering. Støtbaus ble kusket inn til seier av Frode Hamre, broren til Atle Hamre. På 1990-tallet gjorde Atle sitt til at Bjerkebanens rykte ble enda mer frynsete. Dette er ikke en scene fra *Torpedo*-bøkene, men kunne like gjerne ha vært det. Klokkas seks en kveld i 1993 møtte skipsreder Thor Christensen opp på baksiden av Bjerkebanen, med en koffert fylt med 500 000 kroner i sedler. Han ble presset til å kjøpe seg taushet i en damehistorie. Han fikk tausheten han betalte for, men ikke fred fra utpresserne. Marerittet varte i seks år, og Christensen betalte til sammen 28 millioner kroner. Sjøkket ble stort i travmiljøet da det kom fram at kusk og travtrener Atle Hamre var innblandet i utpressingen, og i 2002 ble han dømt til seks års fengsel etter en lang og opprivende rettsak. I 2004 tok han med seg TV-kjendis Hallvard Flatland i dragsuget, da Flatland ble dømt til seks måneders fengsel for medvirkning til hvitvasking av 3,3 millioner kroner. Det er denne siden av Bjerkebanen som er kommet fram i lyset de siste årene, men nå er det kveldens andre store skrell som tar oppmerksomheten blant folket på Bjerkebanen. Verdensrekordholderen Spikeld svikter i femte løp, og Gam Vinter stormer inn til en overraskende seier. V65-fiaskoen er glemt, for i stedet leverte jeg en duokupong med Gam Vinter som vinner og Spikeld på andreplass. Flere V65-kuponger rives fortvilt i stykker over hele restauranten, mens jeg jubler, gnir meg i hendene og fantasierer om stor-

gevinst. Men hva skjedde på oppløpssiden? Ravn Jahn klarte å kaste seg en kvart hestelengde foran Spikeld, og knabbet andreplassen. Dobbel-skrell! Mine imaginære tusenlapper forsvinner igjen. Jeg viser nesten-vinnerkupongen til Sem og Ragnhild, og innser at jeg er i ferd med å bli en av disse plageåndene som vifter med gråtebongene sine. Ingen på Bjerkebanen er interessert i gråtebonger, og jeg har fortsatt bare 38 gevinstkroner å vise til.

Etter to sjokkskrell har Sem og Ragnhild gitt opp alle håp om gevinst, men jeg gir meg ikke. Sem anbefaler en dagens dobbelrekke i sjette og sjuende løp. Staro Va Bene er sikker vinner i sjette løp (like sikker som Spikeld og Ask For More, undrer jeg). Supplerer jeg med en solid gardering i siste løp, sitter jeg med en idiotsikker dagens dobbel. Jeg slår til, Staro Va Bene vinner overlegent, og jeg ser hvem som sitter som kusk på Italian Dream, min siste hest: Frode Hamre. Frode har allerede gitt meg en gevinst på 38 kroner, klart han kan vinne igjen. Jeg leverer én kupong på Italian Dream som vinner, og har fortsatt dagens dobbel å støtte meg til. Og Italian Dream er en drøm; verken Ozelot Sund eller Cruel Intentions har noe å stille opp med. Vinnerkupongen går inn! Og dagens dobbel treffer også. Her blir det limousin gjennom Groruddalen videre. Jeg er i ferd med å rive månedskortet i fillebiter, da Sem heller kaldt vann over hodet på meg.

– Oddsene var dårlige, det var to favoritter som vant. Men du kan nok få igjen innsatsen. Hvis du er heldig.

Humøret blir ikke akkurat bedre da det halvskallete skjegsvinet foran meg i kassakøen innkasserer 9716 kroner.

Han plukker glisende med seg tusenlappene sine, og slipper meg fram til kassa. Jeg håper på en pen bunke hundrelapper, men bongene mine setter seg fast i maskinen. Men så kom igjen, da! Jeg trenger penger.

– Har du åtte kroner? spør kassadama.

Jeg gir henne det, og får en 200-lapp igjen. 192 usle kroner i gevinst. For en innsats på 220 kroner? Ja ja, det var i alle fall ganske billig underholdning for kvelden. Og jeg vant mer enn mine læremestere, Sem og Ragnhild, for de vant ikke en krone. Nå kan jeg triksene, og når jeg vender tilbake til Bjerkebanen, blir det limo hjem. Inntil videre får jeg klare meg med månedskortet.

«Det er ikke en gård verdt navnet i dalen nå.»
Per Petterson i *Det er greit for meg* (Oktober 1992)

3

**JEG DRAR PÅ INDUSTRISLANG VED VOLLEBEKK
OG FINNER EN SKATT PÅ BRENNER'N.
JEG OVERNATTER PÅ GRORUDDALENS
ENESTE HOTELL, OG TAR TIDSMASKIN PÅ
LINDERUD GÅRD.**

«I stedet for svart/hvitt er verden mange nyanser av grått,» fastslo Vollebekks store sønn, tidligere utenriksminister Knut Vollebæk.⁵ Filosofien må stamme fra hjemstedet, for på Vollebekk T-banestasjon er gråfargen aldri langt unna, inneklemt som det vesle boligområdet er mellom Tonsen og Linderud på den ene siden og industri-, transport- og lagerområdene i dalbunnen på den andre. Tar du til venstre når du går av banen, kommer du til Groruddalens eneste hotell – Linne Hotel. Tar du til høyre, er du bare noen skritt unna det industrialiserte Groruddalen. Jeg tar til høyre.

Jeg skal henge meg på en kulturvandring til Linderud gård i morgen, men i mellomtiden har jeg tenkt å utforske

dalbunnen nærmere på egen hånd. For her er det ingen guider. Dalbunnen er Groruddalens mørke bakside, symbolisert ved de rykende pipene på forbrenningsanlegget på Brobekk – Brenner'n. Det er 18 år siden jeg brukte dalbunnen til noe fornuftig sist, og da var næringsområdene et lokkende skattkammer. Jeg hadde ikke noe navn på det vi drev med i barndommen, men vi kan kalle det industrislang. Ikke epleslang, men jakt på søte, forbudne og tiltrekkende godbiter fra industriskogen. Fiendene var ikke sinte naboer, men gretne arbeidere, ambisiøse vaktmenn og høye piggtrådgjerder. Hakket mer spennende, kriminelt og givende enn epleslang. Den samme historien gjentok seg over hele Groruddalen: Gutter og jenter på jakt etter vrakgods, mat og effekter fra byggeplassene, fyllingene, lagrene og containerne i dalbunnen. Drit i turer i Marka, knabb i stedet milkshake hos meieriene, tomkasser på Nora-bryggeriet, kokosboller på Slottskaker, kasserte karameller fra Freia-fyllingen, samt stålrør, skruer og murstein fra byggeplassene. Alt var av interesse, bare byttet var inngjerdet eller bevoktet. For de fleste handlet det om å finne kasserte varer i containerne eller gjenstander som kunne brukes som leker. Bare de modigste turte å knabbe fullt brukbare varer fra traller og trailere.

Industritomtene var i barndommen som en litt større lekeplass, og det var ikke så rart. Mange av drabantbyens førstefødte vokste opp på en byggeplass, der byggelagets sand, lastebiler og gravemaskiner med tiden ble byttet ut med gress og lekeapparater. Dermed falt det naturlig å forflytte leken til byggeplassen ved siden av, der et nytt borettslag reiste seg. Det var tross alt mye morsommere å leke i skjelet-

tet til et hus enn i trygge husker og klatrestativer. Veitvet-poeten Gene Dalby har skrevet et dikt som gjenskaper følelsen av å bruke byggeplassen som oppholdsrom:

Guttene stod i et påbegynt landskap
Halvferdige høyhus En T-banestasjon fullført
Men aldri åpnet
Skoger av sement Tunge skyer drev forbi
Guttene drakk øl Hev på stikka med kronestykker
Kastet med kniv på noen planker Snakket om
kinoforestillinger Så hvem som kunne pisse
høyest opp på veggen
Mørket kom Regnet falt De gikk
inn på stasjonen Lynene kastet skyggene deres
veggimellom
Vannet fosset gjennom de døde gatene Det samlet
seg i store dammer over kumlokk som aldri ble
renset I et lynglimt syntes en av guttene han
så en svane av krystall

Ett av de beste slangstedene var trykkeriet til forlaget Hjemmet, for her kunne du finne store mengder kasserte blader og tegneseriealbum. I 1987 fant jeg Asterix-albumet *Byplanleggeren*, om den romerske arkitekten Designius som skulle anlegge en moderne drabantby i skogen utenfor de gjenstridige gallernes landsby. Albumet framstår også som historien om Groruddalen i miniatyr, bortsett fra at de opprinnelige beboerne vinner over utbyggerne i tegneserien. Julius Cæsar gikk fram på forbilledlig vis for å knekke de gjenstridige gallerne, som nektet å la romerne ekspropriere landsbyen deres i år 50 før Kristus. Som mottrekk planla

Cæsar en storstilt drabantby klemte opp mot landsbyen, omtrent slik de enorme OBOS-blokkene skulle knuse de små restene av gårdsbebyggelse på Ammerud på 1960-tallet etter Kristus. I år 50 f. Kr. dømte Designius den nye drabantbyen Urbania. «Vekk med barbarer og natur, fram med sivilisasjonen,» lød mottoet og Urbania lokket romerske borgere med slagordet «Lev sunt, lev lykkelig, lev barnevennlig, lev urbant!» I 1948 ønsket finansrådmannen i Oslo kommune at den nye byen i øst skulle bli en «urbanisme», det vil si at han ønsket at bydelen skulle få fullt utbygde vann-, kloakk-, kraft- og kommunikasjonssystemer. I 1948 så byplansjef Erik Rolfsen for seg Groruddalen som en organisme: «Først vises parkplanen som et lungevev over hele området, i feltene mellom de grønne belter fordeles så bebyggelsen av de forskjellige typer, og trafikklinjier trekkes opp som et blodomløp. Det hele gir inntrykk av et snitt gjennom en levende organisme, planen gir et slags 'biologisk' inntrykk.»⁶ Designius møtte samstemt og voldelig motstand fra den galliske landsbyen, men så hadde han da heller ikke splittet landsbyen i to med en bred stripe av trafikk og industri. Den ideen oppsto først i Asterix-albumet *Borgerkrigen*, der en annen gallerlandsby deles i to av en stor grøft. 2000 år etter Designius tok Oslos generalplan ideene fra *Borgerkrigen* videre: «Generalplanen fra 1949 viser at nesten all industri skal ligge langs Akerselva og i Groruddalen. Arkitekt ved generalplanavdelingen på byplankontoret hevdet at dette skyldtes delvis at områdene hadde tradisjon som industriområder (på grunn av vannkraft og jernbane), og delvis, for Groruddalens vedkommende, at dalbunnen var lite egnet for boli-

ger på grunn av klimaet. I tillegg til dette var det tenkt å innpasse lett-industri i tilknytning til boligområdene med tanke på deltidsjobber for kvinnene,» heter det i *Ammerud-rapporten*. Designius ville ha vært stolt.

Med årene glemte jeg både *Byplanleggeren* og industri-slang, og i dag er det vrient å gjenfinne den barnslige gleden ved å rote rundt i containere, på fyllinger og lagerområder. I voksen alder er ikke dalbunnen like fascinerende, men står fram som en verkebyll; en stinkende pøl av eksos, motorstøy, togskinner, motorveier, lagre og gigantiske shoppingssentre. 611 000 motorkjøretøy tar daglig turen gjennom Groruddalen, og bare 79 000 av disse er *ikke* gjennomreiser. Dessuten farer mye av trafikken til og fra Oslo Lufthavn over dal-føret. Trafikken fører til kraftig forurensning i dalbunnen, og i Tittutgrenda borettslag på Alnabru er luftforurensingen på sitt verste på nivå med Mexico City.

Industrialiseringen av Groruddalen startet med gruve- og bergverksdrift: På 1700-tallet etablerte De gotthalske kobbergruver seg ved Alnsjøen, mens det ble fart i steinbruddene på Grorud på 1840-tallet. Deretter flokket industrien seg rundt Alnaelva, som utviklet seg til en magnet for industrien i Oslo-området parallelt med Akerselva – spesielt etter at jernbanen kom til Grorud i 1854. Grorud Klædesfabrik ble etablert i 1867, mens etterspørselen etter den grønneaktige bergarten groruditt fikk et løft da den ble tatt i bruk i boligbyggingen inne i byen. I 1897 var industrien blitt så omfattende at Grorud Arbeidersamfunn ble stiftet. FNs senere generalsekretær Trygve Lie forteller i sine memoarer at de badet i Grorudelva som barn, selv om den ofte kunne være

mørkeblå, grønn eller rød etter at tekstilfabrikken slapp ut fargerester. Loelva (alias Alnaelva), eller Lorta som den ble kalt, oppmuntret derimot ikke til bading. Den luktet ille, og Trygve og kompisene var overbevist om at kloakken fra tuberkulosehjemmet på Haugen ble sluppet ut i elva.

Da Oslo spiste opp dalføret i 1948, var det ikke bare for å få kontroll over boligkrisen. Hovedstaden hadde også et stort behov for nye næringsområder. I sentrum reiste nye og modernistiske bygninger seg i høyden, som et uttrykk for makt og prestisje, men i drabantbyene symboliserte de nye og høyreiste betongblokkene verken makt eller prestisje – men knapphet og boligmangel. Samt en viss arkitektprestisje. Det ble i alle fall ikke bygd i høyden for å gi utsikt over den vakre dalbunnen, for der ble de ferske blokkboerne vitne til en seltsom utvikling. I *Oslo bys historie* skriver Edgeir Benum at produksjon og varehåndtering krøp ned på bakken og trakk seg unna til utkanten. Det førte til at hele den lavere delen av Groruddalen ble et sammenhengende område dominert av produksjon, lager, bilbasert innkjøp og transport – det Benum kaller «gaffeltruckens landskap». Lagre og produksjonsanlegg ble bygd lavt og bredt for å gjøre omlastingen av varer og produkter mest mulig effektiv.

I dag har trafikken og næringsvirksomheten gjort dalbunnen til et osende, støyende og illeluktende monster. T-banen gjør det lett å bevege seg fra øst til vest, men trafikken i dalbunnen gjør det vanskelig å krysse dalen, enten du prøver deg til fots, med sykkel, bil eller buss. Jeg prøver meg til fots, på jakt etter industriskatter, og allerede i Østre Aker vei lokker flere bedrifter med skjulte skatter. Her ligger både

Esselte, Almanakk-forlaget og Hennes&Mauritz, men det trues samtidig med hunder, piggtråd, videoovervåkning og illevarslende skilt fra Securitas og Hafslund Sikkerhet. Det var ikke videoovervåking døgnet rundt da jeg var guttunge. Jeg fortsetter ned til Alf Bjerckes vei, men AS Kulelager og Maskinimport frister heller ikke til snoking i containerne. Jeg er kommet forbi alderen der absolutt alt blankt og skinnende er av interesse, og vil gjerne ha noe som kan brukes. I containerne inne på områdene til Sentraldistribusjon og Hennes&Mauritz må det jo ligge tonnevis av blader, bøker og klær, kanskje bare med en ørliten produksjonsfeil. Her er det heller ingen piggtråd. Gjerdene ser lette ut å forsere, og det kan da virkelig ikke være noen som følger med på videokameraene? Det er bare ett problem. Ved Sentraldistribusjon er det full aktivitet: En gaffeltruck er i gang med å laste en trailer med paller på paller med Coca-Cola. Hadde jeg vært 12-13 år gammel nå, hadde jeg gått fra konseptene. En mulig storfangst spoles av en annen. Jeg får ikke kloa i klær og blader på grunn av flere tusen liter med cola.

Det er ikke lenger industrien som dominerer i dalbunnen, men transport. På 1960-tallet gikk NSB på krigsstien fordi de var i ferd med å tape terreng til bilen. I 1966 bygde selskapet sentralskiftestasjon og godsterminal på Alnabru for å lokke transportbrukerne til å velge tog framfor bil. Den sentrale plasseringen passet perfekt for kjøpmenn i Oslo, som bare trengte å ta bilen opp i Groruddalen for å hente varene sine. Groruddalen ble Norges transportsentral, og *det* er det ingen tvil om idet jeg ankommer Alnabru skiftestasjon etter det mislykkede raidet mot Sentraldistribusjon. Det er hit og

ikke lenger, for her stoppes veien videre av jernbanesporene. Det er liten mulighet til å fortsette videre mot Tveita på den andre siden av dalen. Ikke et menneske er å se, og landskapet er befolket av merkelige småhus, containere, mystisk søppel, jernskrot, gravemaskiner, lastebiler, knapper å trykke på og små campingvogner. Jeg stikker nesa opp i noen containere, men uten å finne noe av interesse. Hadde jeg vært 12 år, ville jeg sikkert stukket til meg noen duppeditter til en eller annen lek. Men ikke nå. Jeg snur og vender i stedet nesa mot Brenner'n på Brobekk.

Brenner'n har brent søppel og avfall siden 1985, for å skape fjernvarme til 25 000 boliger i Groruddalen. Sommeren 1996 fikk pipa en hvit tvilling, til oljefyring på ekstra kalde vinterdager. Samtidig forsterker Brenner'n inntrykket av Groruddalen som Oslos søppeldyngje. I tillegg til forbrenningsanlegget er søppel nedgravd på over 100 steder i dalen, hvorav et tjuetalls – rundt 600 000 kvadratmeter – er pekt ut som helseskadelige giftpøler. I 1997 sa en Bellona-representant at han ikke ville ha våget å bo i Groruddalen.⁷ Men jeg er ikke her for å bli miljøverner, jeg er her for å bøffe noe av verdi fra forurensingssynderne. Jeg er blitt for pysete til å utfordre Securitas-kameraer og glefsende bikkjer, men kanskje Brenner'n er stedet? I 2004 kastet hver osloborger i snitt 418 kilo søppel, og vi kaster mer brukbare eiendeler enn noensinne. Tidligere fikk Miljøvernforbundet selge de brukbare gjenstandene, men det er det slutt på nå. Her må jeg da klare å snoke til meg et eller annet av verdi?

Bilene står i kø for å slippe inn på Brenner'n, med tilhengere og bagasjerom fylt til randen av skrot og brukbare sa-

ker. To politimenn passer på bilistene, men bryr seg ikke om meg. Men så kommer en vakt og lurert på hvor jeg skal.

– Dette området er bare for biler, sier han, og kunne like gjerne snakket om hele dalbunnen.

Jeg forklarer at jeg bare vil se hvordan innleveringen fungerer, og vinkes videre. Jeg inntar en mer konfronterende linje, og går til nærmeste vakt for å spørre ham ut.

– Vi får inn store mengder brukbart materiale hver dag; vaskemaskiner, hvitevarer, datautstyr, stereoanlegg, møbler, klær og tv-apparater. Sykler er min greie, der er jeg blitt flink til å plukke ut de mest brukbare, forklarer han.

Her lever industrislangen videre under gode vilkår, for flere av de ansatte har møblert leilighetene med ting fra arbeidsplassen. Til og med et karaokeanlegg og et biljardbord var det noen som ville kaste. Sørpelet er så ettertraktet at folk bryter seg inn så ofte at vaktene har begynt å kalle dem «tredjeskiftet». Førsteskiftet jobber klokka 08 til 15, andreskiftet er her fra klokka 13 til 20 og etter stengetid kommer «tredjeskiftet» – bestående av både godt organiserte bander og enslige nysgjerrigperer. Jeg får lov til å tittle meg rundt. Som liten kom jeg i ekstase over å finne et *Asterix*-album, og se for deg at du hadde snublet over skattkammeret på Brenner'n som barn. Her er lite lesestoff, men desto flere cd-spillere, radioer, pc-skjermer, komfyrer og sykler. Det er flust med godsaker, men problemet er at de er store, og jeg vet ikke om de virker. En platespiller frister, det samme gjør en bærbar radio med CD-spiller, men jeg orker ikke å drasse dem med meg. Jeg er blitt for lat til å finne gleden i ekte industrislang. Dessuten føler jeg det nærmest som juks når jeg

ikke har sneket meg inn etter stengetid. Nå bruker jeg bare min voksenstatus til å prate meg inn.

Men hva ligger der og slenger, under en haug med kassert datautstyr? En discman. Den skal jeg ha kloa i, det er sikkert en som har kjøpt seg iPod og ikke ser noen vits i en bærbar cd-spiller lenger. En svart Sony Discman Mega Bass D-143, litt stygg, plastaktig og støvete, men ellers ser den lovende ut. Jeg smugler den forsiktig ned i ryggsekken, og høy på enkel tyveriglede spankulerer jeg forbi politimennene ved utgangen. Discmanen fungerer, litt ustabil og på ingen måte mulig å jogge med, men lyden er god. Mission accomplished! Det er fortsatt mulig å finne glede i industrislang, selv om du har passert 30 år. Det er bare å sette på en plate med Årvolls store sønn, Jan Garbarek, klatre opp til Vollebekk T-banestasjon og rusle opp til Groruddalens eneste overnattingstilbud.*

Linne Hotel – forretningshotellet i Groruddalen – ligger mellom Vollebekk og Linderud. Det holder hus i to forskjellige bygninger, og ved innsjekking sendes jeg over gata til et rom i bygget vis-à-vis resepsjonen. I hovedbygget er det bryllupsfest i andre etasje, mens fire afrikanere snakker lavmælt sammen i tv-stua. Noen unger har flyktet fra bryllupsfesten for å glo på skjermen. Jeg er sulten, men restauranten i første etasje står helt tom. Noe som er synd, for dette er faktisk det nærmeste Groruddalen kommer en gourmetrestaurant. «Mat fra middelhavslanene» har tatt over for «mat fra ha-

* Vi kan til nød også ta med Rica Helsefyr Hotel, som ligger i Alna bydel, helt ved Groruddalens vestgrense.

vet» som tema hos kjøkkensjef Reinhard Küttel, og menyen er fristende. Ta turen til Linderud en kveld du har lyst på noe godt, så kan du få følgende meny: Carpaccio av speket oksefilet på ruccolasalat med pesto til forrett, fulgt opp av smørstekt sjøtungefilet med ristede sjampinjonger, kapers, sitron, grønn asparges og kokte poteter, og avrundet med crème à la cassonade med bringebær. Ikke mange restauranter i Groruddalen kan tilby noe lignende, men dessverre er lokalet langt fra like innbydende som menyen. Det ser ikke ut til at de lokale groruddølene lar seg lokke til å bruke hotellet som restaurant, for spisesalen er fullstendig blottet for liv, grelt belyst og uten musikk. Ikke engang en kelner er å se, og ingen har ønsket meg velkommen, med unntak av et forsiktig «hei» fra dama i resepsjonen. Som sulten gjest føler du deg nærmest til bryderi dersom du setter seg ned for å bestille noe, og det virker heller ikke så fristende å svi av hundrevis av kroner på å spise mutters alene i dette lokalet. Uansett hvor god maten måtte være. Jeg trekker meg tilbake, og for en gangs skyld er jeg takknemlig for minibaren på rommet.

Det blir sjokolade og pils i stedet, mens jeg planlegger morgendagen på Linderud. Bydelen er fattig på kjendiser (fiolinisten Henning Kraggerud og den glemte popartisten Sane), men rik på institusjoner. Her er Linne Hotel, Lunden Kloster, Krigsskolen og Linderud gård, og det er ingen tvil om hvor turen må gå: Til Groruddalens Versailles, Linderud gård. Men først en god natts søvn i Groruddalens eneste hotell...

Jeg har våknet opp lettere forvirret i en hotellseng før, men ikke som her. Natta på Linne var begivenhetsløs, men det

føles absurd å våkne på et hotell en halvtimes spasertur hjemmefra. Frokosten på hotellet er heldigvis mer fristende enn middagsmulighetene, og med speilegg, kokte egg, eggerøre, bacon, pølser, bønner og ostefat er det bare å spise seg opp igjen etter gårsdagens mislykkede gourmetforsøk. Det er sparsomt med frukt og grønnsaker, og jeg må stjele litt agurkpynt for å få fylt vitaminbehovet. Kanskje kjøkkensjef Küttel ønsker seg tilbake til gamle norske matvaner, da fargerike grønnsaker var pynt og ekte mannfolk spiste flek og poteter? Tanken passer bra, for jeg vil benytte Linderudbesøket til å reise tilbake i tiden. Kulturminnegruppa i Bjerke bydel arrangerer nemlig vandring fra Brobekk til Linderud gård, og jeg skal henge meg på.

Jeg møter opp i Brobekkveien i god tid før vandringen, og etter hvert strømmer hvithårede groruddøler til fra alle kanter. Ved avmarsj har vi vokst til en gruppe bestående av meg, to dusin pensjonister, et ektepar med en liten unge og en pussig skrue med gåstaver, som ser ut som en ung utgave en den amerikanske kulthelten Robert Crumb. Alle er klare for å utforske Groruddalens røtter og lære mer om hvordan dalføret så ut i tiden rundt unionsoppløsningen i 1905. Det tar ikke så lang tid før jeg begynne å smågjespe, for jeg går raskt i surr i raset av gårdsnavn og husmannsplasser som Borrebekken, Sandbakken, Bakken og Borrebekkbakken. Før betongblokkene, villaene, industrien, bilene og jernbanen var Groruddalen et jordbrukssamfunn, og sporene finnes fortsatt i store mengder. Så nær som alle T-banestasjonene henter sine navn fra lokale gårder, og alle stedsnavn som slutter på rud, viser til den første befolkningseksplø-

nen i dalen. Fra Olav den hellige kristnet landet i 1030 og fram til Svartedauden i 1350, ble store områder ryddet for gårdsdrift, og disse ryddingene fikk ofte et navn som endte på *rud* (norrønt for rydning). Tar vi med at Oslo-regionen i norrøn tid også hadde mange gårdsnavn som sluttet på *vin* (gresslette, eng) og *tveit* etter *þveitin* (utskilt engstykke), ser vi hvor lange skygger gårdsdriften fortsatt kaster over dalen. Når det gjelder rene «vin»-navn finner vi bare Hovin (Hofvin) i Groruddalen, mens Rommen (Raumin), Økern (Øykrin), Løren (Løyrin), Ulven (Ulfin) og Bryn (Bruvin) er andre eksempler. Når det gjelder «tveit»-endelsen taler navnene for seg selv: Veitvet, Rødtvet, Bredtvet, Nordtvet og Tveita.

Etter gårdsryddingene kom Svartedauden. I 1350 skrev den italienske dikteren Francesco Petrarca et brev til sin bror i Frankrike: «Hvordan skal kommende slekter kunne tro at det en gang fantes en tid da alle mennesker var døde, da nesten hele jorden var uten innbyggere? Da den forferdelige og altomfattende ensomhet hersket?» I løpet av noen måneder døde 25 millioner mennesker, hver tredje europeer, fra Norge i nord til Spania i sør, fra Irland i vest til Russland i øst. Før de døde, vokste store, svarte flekker og blåsvarte byller på størrelse med små epler fram på kroppen. Verk rant fra byllene, tungen ble svart og det stinket død av de sykes pust, svette og avføring. Byllepesten, Svartedauden, la Europa øde. Groruddalen var intet unntak. Dalføret mistet over halvparten av befolkningen, og gårdene ble liggende brakk: Groarrud, Haugarud, Erlingsrud, Stabburud, Tokarud, Hellurud, Thrastarud, Lindarud, Veitvet, Rødtvet,

Romsås og Fossum. Gårder med røtter tilbake til vikingtiden ble ødegårder, og Groruddalen måtte befolkes på ny.

– Er det der Gunnhild hadde frisørsalong? undrer en av deltagerne på kulturvandringen, og jeg rives tilbake til virkeligheten.

– Nei, det var litt ovenfor, svarer guiden.

Vandringen er i ferd med å skli ut i ekstrem lokalhistorie, men underveis har vi også sett historiske minnesmerker som Brobekk gård, Hovinbekken (også kalt Klosterelva), traséen der Trondheimsveien gikk i 1870, stedet der skjenkestua til plankekjørerne lå på 1800-tallet og plassen der bergstensbrua over Hovinbekken lå (revet i 1944). En kulturvandring i Groruddalen handler mye om hva som *ikke* er her lenger, og virkelig historisk sus blir det ikke før vi svinger inn til Linderud gård – vegg i vegg med Trondheimsveien og Linderud senter. En allé med lindetrær ønsker oss velkommen til en av Oslos vakreste gårder. Barokkhagen på Linderud er anlagt i samme stil som hagen i Versailles, og lindetrærne nederst i hagen står så tett at området kalles lindehallen. Gården har sine egne guider, og vår nye omviser trekker linjer til den franske kongens sommerpalass to ganger i løpet av turen gjennom huset. Jeg har vært i Versailles før, men aldri her på Linderud gård.

Omvisningen på gården er på mikronivå, fiksert på personene som bodde her og møblene de kjøpte. Vi får sladder om godseierne, mens vi beundrer gyldenlærstolene, pipesamlingen, kortstokk-pressen, punsjebollene, taffeluret, ballsalen og Tiedemand-maleriet – bestilt for å vise noen som jukser i kortspill. Det mest fascinerende er å suge i seg atmosfæren

inne i rommene, samtidig som du studerer utsikten. Stell deg på det sjakkrutede tregulvet som etterligner franske marmorgulv fra barokken, mens du skuer utover det groteske landskapet utenfor – befolket av lastebiler, betongblokker, fabrikkpiper, jernbaneskinner, motorveier og forvokste shoppingssentre. Familien som eide Linderud bodde på godset helt fram 1980, og det er vanskelig å forestille seg hvor mye utsikten forandret seg de siste 30 årene. I dag er godset en anakronisme plassert i et science fiction-landskap.

Etter Svartedauden kom Linderud gård i kirkens eie, og ble et krongods da kongen i København tok over all kirkelig eiendom i 1530. Etter flere eiendomsskifter i siste halvdel av 1600-tallet, kjøpte Mogens Lauritsøn gården i 1697 for å bruke den som sommersted. Han var trolig av dansk opprinnelse, begynte som kolonialhandler, og ble ved hjelp av tømmer og sagbruk en av Christianias rikeste menn. Han la grunnlaget for et lite dynasti i Groruddalen. Erich Mogenssøn, den eldste av Mogens' sønner, satte opp den gigantiske hovedbygningen i barokkstil på 1700-tallet, med to etasjer pluss kjeller, innvendige trapper, blyglassvinduer og hvitmalt vegger. Han kjøpte opp store deler av Groruddalen, og plantet trolig den 200 meter lange lindealleen og anla det barokke hageanlegget. Linderud var nå blitt hovedsete i en av Norges største godssamlinger, og bygget levnet ingen tvil om det. Godset tronet selvsikkert for alle som arbeidet eller reiste forbi i dalbunnen. Linderud er nemlig ikke bare et minnesmerke over Groruddalens bondesamfunn. Det er en like sterk påminnelse om overklassens røtter i dalen, en forløper for villaadelen som har slått seg ned i prangende hus

på Risløkka, Hellerud, Høybråten, Kløfterhagen og Grorud. I boka *Groruddalen* skriver Andreas Holmsen at Linderudgodsets historie også er en beretning om hvordan kapitalismen i Norge ble til. Erich Mogenssøn var Linderuds svar på onkel Skrue.*

Linderud-dynastiet fortsatte sin klatring på den sosiale rangstigen, og en aften i 1788 ble deler av lindehallen i hagen dekket av et glasstak – i tilfelle regn. Gårdseieren Mogens Larsen Monsen arrangerte nemlig tidenes fest på Linderud – til ære for kronprins Frederik – og slo til med Christianias største fyrverkeri noensinne. Kronprinsen var på vei til Christiania fra Trondheim, og på veien var det lagt inn en heidundrende fest på Monsens sommerresidens. Han hadde malt huset gult, og bygde en stor og lys ballsal i rokokkostil i andre etasje. Den måtte støttes opp av trepåler i rommet under når det ble fylt opp av polonese-dansende adel og borgerskap. Kronprinsen takket for festen med et håndmalt kaffeservise for to i kongelig København-porselen,

* På 1600-tallet økte handelen i Vest-Europa kraftig, og i Norge ga dette ringvirkninger i form av borgerlige godsdannelser. Vanlige borgere tjente store penger på skog- og sagbruk, og for første gang fikk Norge store og mektige borgerlige godsherrer. Linderud-godseieren Erich Mogenssøn utvidet virksomheten med list, lempe og til dels ufine metoder, og la etter tur under seg en rekke gårder, skoger og husmannsplasser på Veitvet, Ammerud og andre steder i Groruddalen. I flere retts tvister kunne se ut som «både fogden og retten var partiske og holdt med herren til Linderud [...] Det ser derfor ut til at de kondisjonerte holdt sammen, de kirkelige eiere og rettsvesenet stod til godseierens disposisjon,» heter det i boka *Groruddalen*. Bare da den mektige godseieren havnet i rettsstrid med bispem Peder Hersleb, fikk han føle hvordan det var å stå lavest på den sosiale rangstigen.

plassert i en silketrukket og polert kasse av mahogni. En fyrstelig gave for en kongelig fest, og serviset ligger fortsatt her.

Linderud gård er perlen blant Groruddalens gårder, men den er langt fra eneste overlevende. Selv om den tradisjonelle gårdsdriften er en saga blott, har enhver drabantby med respekt for seg selv fortsatt minst én gammel gård i nabola- get – enten som et kulturminne eller som en mulighet for drabantbybarna til å klappe litt på dyrene. På Romsås ligger Bånkall gård, med røtter helt tilbake til 1300-tallet. Årvoll gård er blitt kultur- og aktivitets-senter, mens dyrene på Nordtvedt gård på Grorud, 4H-gården på Lindeberg og Øvre Fossum gård på Stovner tar imot tusenvis av dyreglade barn i året. Restene av Ammerud gård ligger midt mellom betongblokkene, og de 12 gamle bygningene på 400 år gamle Tveten gård er blitt et samlingspunkt for folk på Tveita. Linderud-godset nådde sitt høydepunkt i 1903, da godseier Christian Pierre Mathiesen ble landbruksminister. Han satt bare noen måneder, men er siden for evig og alltid kalt «Statsråden». I dag minnes han med Statsråd Mathie- sens vei rett nedenfor gården. Statsråden gjennomførte flere storstilte oppussinger og en innstramming av de barokke prinsippene bak hageanlegget, og dermed ble inntrykket av Linderud som et herskabelig gods forsterket. Både Kong Haakon og Dronning Maud besøkte Linderud, og seiglivede rykter ville ha det til at gården hadde 99 rom – ett mindre enn Slottet. Det riktige tallet er 24 eller 25, avhengig av hvordan man teller. I 1940 sa Haaken Christian Mathiesen, eldste sønn av Christian Pierre, fra seg odelsretten. Linderud

Gård Sameie ble opprettet, slik at alle de seks Mathiesensøsknene eide gården sammen. Hagen og hovedbygningen ble fredet i 1960, og selv om låven ble revet for å gjøre plass til nye kontorbygg ved Linderud senter, har gården bare befestet sin posisjon som det flotteste museet og kulturminnet i Groruddalen.

Gårdsdriften på Linderud stoppet helt opp da kommunen eksproprieterte store eiendommer til boligbygging etter andre verdenskrig. Selv om flere av gårdsbrukene i Groruddalen står igjen som et minne om gamle dager, er det ikke lite de gamle gårdbrukerne har mistet. På Linderud gård skal det være flere tilfeller av spøkelser. Marthe Beate Monsen, den forsmådde kona til 1800-tallets steinrike godseier Haagen Mathiesen, skal ha blitt hørt sukkende og klynkende i andre etasje etter sin død. En mann som hengte seg i en gammel eik like ved gården skal ha gjort veiene utrygge, mens en ung dame, som døde på mystisk vis under et selskap på Linderud, skal ha blitt sett spaserende på taket i en selskapskjole. Men ingen frustrerte gårdbrukere har spøkt overfor eksproprieringskåte politikere. Etter at gårdskommunen Aker ble slukt av Oslo i 1948, var ikke kommuneledelsen sen med å ta for seg av områdene. Ekspropriasjonsloven ble vedtatt i 1946, og tre år senere tok kommunen sitt nye våpen i bruk. Her skulle det bygges, enten bøndene ville eller ikke, og gårdbrukerne på Nordtvedt, Tveita, Hellerud, Bøler, Bogerud, Søndre Skøyen, Nordre Abildsø, Øvre Kalbakken, Rødtvet, Nordre Ammerud og Fjellhus fikk kniven på strupen. I første omgang var det snakk om til sammen 4400 mål, og de fleste ga seg uten kamp. Bare Ammerud og Helle-

rud gård måtte eksproprieres, og gravemaskinene gjorde sitt inntog på jordene. Folk som hadde vokst opp på staselige gårdsbruk, levde plutselig inneklemt mellom høyblokker.

I dag raser tusenvis av biler forbi på Trondheimsveien hver eneste dag, men det var ikke nødvendigvis noe mindre kork i gamle dager. Transporten av trelast og gårdsprodukter med hest og kjerre var stor helt fra 1700-tallet, både langs Strømsveien og Trondheimsveien. Bøndene startet hjemmefra midt på natta, og hadde med seg flekk, lefse, smør og ost i en matkiste på sleden. Stemningen steg etter hvert som dagen grydde og bonden møtte flere handelsreisende, og mange så på byturene som et velkomment avbrekk fra den daglige rutinen. Var du uheldig, kunne du havne i klørne til røvere på Gjelleråsen, fulle steinhoggere fra Grorud eller du kunne bli fristet til å drikke opp pengene dine på et av hvilestedene langs ruta. Ved juletider var trafikken så tett at hestene sto i kø fra skystasjonen på Kjeller ved Lillestrøm og helt inn til byen.

Idet tidsreisen på Linderud går mot slutten, begynner jeg å lure på hvorfor jeg ikke har tatt turen hit før. En ting er motvilje mot å leke turist i egen by, en annen ting er tilgjengelighet. Godset er bare åpent for omvisning tre timer hver søndag gjennom sommerhalvåret, bortsett fra i juli, så den store masseturismen oppmuntres ikke. Det er det heller ikke økonomi til. Annonsene er bitte små, så det er bare de mest skarpsynte avisleserne som får med seg omvisningene. Etter en kort spasertur gjennom hagen på Linderud, tar det ikke lang tid før illusjonen av tidsreise brytes. Alleen fører rett ut i den dundrende trafikken på Trondheimsveien, og jeg mer-

ker at jeg er sulten. Linderud gård hadde ingen kafé, ikke en- gang en kaffekopp å by på. Naboen, Linderud Senter, er stengt for kvelden. McDonald's på senteret er heldigvis fort- satt åpen. For å bevare noe av den herskapelige roen, bestil- ler jeg en McChicken Premiere med appelsinjuice og potet- båter. Det er kanskje ikke et kongelig måltid, men når jeg serveres ved bordet etter fire minutter, anlegget spiller Cor- nershops «Brimful of Asha» og jeg attpåtil får en kaffekopp, er det ikke så verst likevel. Kanskje kronprins Frederik til og med hadde bifalt kyllingburgeren? Jeg slipper i alle fall å gå til potteskapet for å lette på trykket etter middag, slik Frede- rik var nødt da han var på besøk på Linderud.